

Het politiek gebruik van internet naar aanleiding van de gemeenteraadsverkiezingen van 8 oktober 2000

Marc Hooghe

Post-doctoraal onderzoeker van het FWO-Vlaanderen aan de Vrije Universiteit Brussel
en deeltijds docent aan de Universitaire Instelling Antwerpen

Patrick Stouthuysen

Hoofddocent Vrije Universiteit Brussel

I. Inleiding

De bijzonder snelle doorbraak van het internet heeft de afgelopen jaren geleid tot het op gang komen van een stroom veelal slechts zwak empirisch gefundeerde speculaties omtrent de mogelijke politieke gevolgen van de verspreiding van dit nieuwe medium. Binnen deze literatuur kunnen we twee hoofdstromen onderscheiden : terwijl sommige auteurs menen dat het internet kan leiden tot een democratisering van de samenleving in het algemeen en van de politieke verhoudingen in het bijzonder, gaan anderen er van uit dat deze nieuwe technologie niet veel meer zal doen dan de bestaande machtsongelijkheden te bestendigen en eventueel zelfs nog verder te polariseren¹. De meer optimistisch gestemde auteurs stellen dat internet er voor kan zorgen dat burgers in de nabije toekomst meer mogelijkheden zullen krijgen, niet alleen om politieke informatie te verzamelen, maar ook om zelf politiek actief te worden en hun eisen en voorkeuren kenbaar te maken aan het politiek systeem². De interactieve mogelijkheden van het net zouden bijvoorbeeld toelaten om on line discussiegroepen en referenda te organiseren, waardoor de politieke *decision makers* in sterkere mate gedwongen zouden worden rekening te houden met de voorkeuren van hun kiezers. Sommige auteurs zijn dan ook van mening dat het internet de perfecte belichaming vormt de van de publieke sfeer, die binnen de politieke filosofie van Jürgen Habermas een uitermate belangrijke rol speelt³. Een van de meest fervente verdedigers van de politieke rol van het internet stelt zelfs : 'The incredible speed and interactivity

¹ BARBER, B., Three Scenarios for the future of technology and strong democracy, *Political Science Quarterly*, vol. 113, 1998(4), p. 573-590; NORRIS, P., *A Virtuous Circle. Political Communications in Postindustrial Societies*, Cambridge : Cambridge University Press, 2000, p. 120-136.

² MORRIS, D., *Vote.com*, San Francisco : Renaissance Books, 1999; HAGUE, B., LOADER, B. (Eds.), *Digital Democracy*, London : Routledge, 1999; van den BOOMEN, M., *Leven op het net. De sociale betekenis van virtuele gemeenschappen*, Amsterdam : Instituut voor Publiek en Politiek, 2000; COLEMAN, S., Can the New Media Invigorate Democracy ?, *Political Quarterly*, vol. 70, 1999(2), p. 16-22.

³ SPARKS, C., The Internet and the Global Public Sphere, pp. 75-95, in BENNETT, W.L., ENTMAN, R., (Eds.), *Mediated Politics. Communication in the Future of Democracy*, Cambridge : Cambridge University Press, 2001.

of the Internet will inevitably return our country to a de facto system of direct democracy by popular referendums. The town-meeting style of government will become a national reality⁴. Andere auteurs zijn echter veel sceptischer ten opzichte van het democratisch potentieel van dit nieuwe medium. Zij verwachten dat het internet zal worden ingepalmd door economische groepen die nu reeds een groot gedeelte van de informatiemarkt beheersen. Op politiek vlak wordt gesteld dat het internet vooral zal gebruikt worden door de politieke elite, die van de nieuwe elektronische communicatiemogelijkheden gebruik zal maken om haar informatiestroom naar de bevolking te optimaliseren en verder te versterken⁵. In dit verband wordt ook verwezen naar de sterke ongelijkheden inzake de toegang tot internet : niet alleen is het zo dat in de ontwikkelingslanden de bevolking in veel mindere mate toegang heeft tot internet, ook in de industriële landen zelf stellen we een sterke mate van ongelijkheid vast inzake de toegang tot dit nieuwe medium⁶.

De afgelopen jaren is op internationaal vlak reeds heel wat empirisch onderzoek verricht omtrent de mogelijke politieke impact van internet, en daarbij spitst de aandacht zich toe op de manier waarop politieke partijen het nieuwe medium aanwenden⁷. Meer nog dan andere politieke actoren blijken partijen inderdaad de mogelijkheden van internet hebben ontdekt, en Pippa Norris, een van de belangrijkste onderzoeksters op dit vlak, stelt dan ook dat de websites van politieke partijen kunnen beschouwd worden als 'the most important public face of the internet'⁸. Norris erkent weliswaar dat ook allerlei actiegroepen en niet-gouvernementele organisaties in toenemende mate het internet gebruiken, onder meer voor het opzetten van transnationale mobilisatie-inspanningen, maar over het algemeen gaat het hier over een netwerkvorming tussen organisaties die elkaar reeds kennen, en deze informatie is dan ook niet altijd toegankelijk voor het ruime publiek; dit in tegenstelling tot de websites van de politieke partijen. Uit een door Norris uitgevoerde inventarisatie blijkt dat wereldwijd meer dan 1200 politieke partijen een actieve website onderhouden. Mede gezien het feit dat politieke partijen in veel landen geconfronteerd worden met niet alleen een daling van hun ledencijfers, maar ook met een algemene verzwakking van de mate van partij-

⁴ MORRIS, *o.c.*, 1999, 28.

⁵ DAVIS, R., *The Web of Politics. The Internet's Impact on the American Political System*. New York : Oxford University Press, 1999; WILHELM, A., *Democracy in the Digital Age. Challenges to Political Life in Cyberspace*, London : Routledge, 2000.

⁶ UNESCO, *World Communication Report. The Media and Challenges of the New Technologies*. Paris : UNESCO, 1998. Hierbij dient wel opgemerkt worden dat uit het meest recente onderzoek blijkt dat het gebruik van internet in een snel tempo democratiseert : vrouwen, ouderen en midden- of laaggeschoolden behoren duidelijk tot de tweede golf van internetgebruikers, cfr. NIE, N., ERBRING, L., *Internet and Society. A Preliminary Report*, Stanford : Stanford Institute for the Quantitative Study of Society, 2000.

⁷ NORRIS, P., *Digital Parties. Civic Engagement and Online Democracy*. Paper presented at the ECPR Joint Sessions, Grenoble, 6-11 april 2001, BIEBER, C., *Revitalizing the Party System or Zeitgeist-online ?*, pp. 59-75, in FERDINAND, P., (Ed.), *The Internet, Democracy and Democratization*, London : Frank Cass, 2000.

⁸ NORRIS, P., *o.c.*, 2001, 4.

identificatie, lijken partij-elites dit nieuwe medium te beschouwen als een methode om toch nog een zekere band met potentiële kiezers en sympathisanten uit te bouwen⁹. Zeker in de Angelsaksische wereld gebruiken veel partijen internet nu reeds als een van de belangrijkste onderdelen van hun totale campagnestrategie, zij het dat de kwaliteit van de websites, en de interactieve mogelijkheden die worden geboden, eerder wisselvallig zijn¹⁰. In zoverre enig onderzoek hieromtrent nu reeds beschikbaar is, blijkt dat partijen vooral tijdens verkiezingscampagnes veel aandacht besteden aan hun aanwezigheid op het internet, om die aanwezigheid al dan niet te continueren in de postelectorale periode¹¹.

We zien met andere woorden dat op internationaal vlak zowel de theorievorming als het empirisch onderzoek inzake de manier waarop politieke partijen internet aanwenden, reeds volop bezig is. België blijft wat dit betreft voorlopig echter braakliggend terrein. Gezien het feit dat we uit internationaal onderzoek weten dat politieke partijen vooral tijdens verkiezingsperiodes geneigd zijn te investeren in hun aanwezigheid op het internet, hebben we van de campagne leidend naar de gemeenteraadsverkiezingen van oktober 2000 gebruik gemaakt om een eerste inventaris te maken van het politiek gebruik van internet in België. Hoewel het hier slechts om een beperkte studie gaat, leek het ons van belang nu reeds deze gegevens te verzamelen: we moeten er immers rekening mee houden dat het volgende bevoorrechte observatiemoment wat betreft het gebruik van internet door politieke partijen zich pas over enkele jaren zal aandienen, en gezien de razendsnelle evolutie van het medium kunnen we er van uitgaan dat het internet op dat moment reeds een heel andere maatschappelijke functie zal vervullen.

In het kader van dit onderzoek werd tijdens het academiejaar 2000-2001 systematisch materiaal verzameld betreffende de websites van de Vlaamse politieke partijen, zowel partijen die in het parlement vertegenwoordigd zijn als de kleinere partijen (Partij van de Arbeid en Vivant)¹². Deze sites werden nogmaals

⁹ SCARROW, S., Parties Without Members? Party Organization in a Changing Electoral Environment, pp. 78-101, in DALTON, R., WITTENBERG, M. (Eds.), Parties without Partizans, Oxford: Oxford University Press, 2000.

¹⁰ NORRIS, P., Digital Divide. Civic Engagement, Information Poverty and Internet in Democratic Societies, Cambridge: Cambridge University Press, 2001; GIBSON, R., WARD, S., U.K. Political Parties and the Internet, *Harvard International Journal of Press/Politics*, vol. 3, 1998(3), p. 14-38; NEWELL, J., The Italian General Election On-line. Paper presented at the ECPR Joint Sessions, Grenoble, 6-11 april 2001; STROMER-GALLEY, J., Democratizing Democracy: Strong Democracy, US Political Campaigns and the Internet, pp. 36-58, in FERDINAND, P. (Ed.), The Internet, Democracy and Democratization. London: Frank Cass, 2000.

¹¹ VOERMAN, G., de GRAAF, J., De websites van de Nederlandse politieke partijen, 1994-1998, *Jaarboek Documentatiecentrum Politieke Partijen*, 1997, p. 238-268; MARGOLIS, M., RESNICK, D., WOLFE, J., Party Competition on the Internet, *Harvard International Journal of Press/Politics*, vol. 4, 1999(4), p. 24-47; FARMER, R., SPIKER, J., FENDER, R., How Wired are They? State Parties Online in 2000. Paper presented at the Annual Meeting of the American Political Science Association, San Francisco, 30 augustus- 2 september 2001.

¹² Dit onderzoek werd mede uitgevoerd door de VUB-studenten van de 1ste en 2de licentie Politieke wetenschappen, in het kader van het werkcollege 'Politieke Actualiteit', thema 'Politiek gebruik van internet' (academiejaar 2000-2001). Omwille van de duidelijkheid gebruiken we in dit artikel de namen van de partijen zoals die golden ten tijde van het onderzoek.

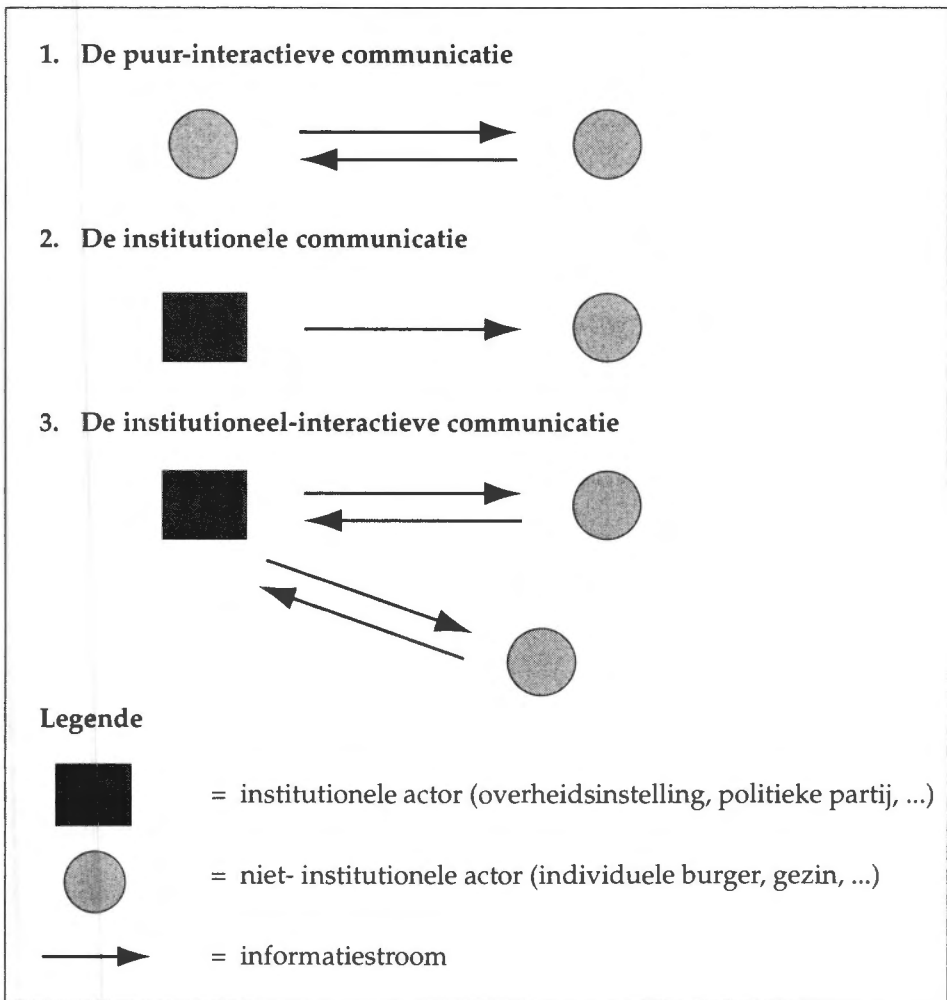
bezoekt en in kaart gebracht in juni-juli 2001, bij de redactie van dit artikel. Tevens werden in de periode onmiddellijk na de verkiezingen (november en december 2000) de volgende webmasters geïnterviewd : Angelo Callant (ID21), Piet Wollaert (Agalev), Veerle Degryse (SP), Geert Van Cleemput en Arnaut Collier (Vlaams Blok), Piet De Zaeger (VU), Vincent Stuer (VLD), Koenraad Van Coppenolle (CVP), Alberik Luyckx (Vivant) en Sabine De Mont (PvdA). In dezelfde periode werden ten slotte ook een aantal politici geïnterviewd die nadrukkelijk campagne voerden op het net : minister van sociale zaken Frank Vandenbroucke (SP), kamerlid en partijvoorzitter Stefaan Declerck (CVP), senator Vincent Van Quickenborne (VU-ID), Vlaams Parlementslid André Denys (VLD) en kamerlid Peter Vanhoutte (Agalev). De keuze voor deze respondenten werd ingegeven door het feit dat het hier duidelijk om pioniers gaat inzake het politiek internetgebruik, zodat het ons relevant leek specifiek hun ervaringen in dit onderzoek te verwerken. De gesprekken met webmasters en politici vertrokken vanuit een semi-gestructureerde vragenlijst, waarin onder meer gepeild werd naar de motivatie van de partij om het internet te gebruiken, en naar de evaluatie die binnen de partij werd gemaakt van het internetgebruik tijdens de voorbije campagne voor de gemeenteraadsverkiezingen van oktober 2000. Tevens werd gevraagd wie verantwoordelijk was voor de aanmaak van de website (intern personeelslid of extern bureau ?), wat de kostprijs was van de internetaanwezigheid en hoeveel mensen de website hadden geconsulteerd. Ten slotte werd ook gevraagd of er, in het kader van de campagne voor de gemeenteraadsverkiezingen, hieromtrent specifieke afspraken waren gemaakt tussen de nationale en de lokale partijgeledingen. Zoals straks nog zal blijken, vielen echter vooral de antwoorden op de zeer concrete vragen (kostprijs, aantal gebruikers) enigszins tegen, ofwel omdat deze gegevens niet beschikbaar waren, ofwel omdat de partijen het blijkbaar niet opportuun achtten deze gegevens ter beschikking te stellen.

II. Vormen van communicatie op het internet

We kunnen in principe drie vormen van communicatie onderscheiden binnen het internet. Er is ten eerste wat we zullen noemen de puur-interactieve communicatie waarbij een dialoog tot stand komt tussen niet-institutionele gebruikers van het internet, idealiter zonder een al te grote inmenging van geïnstitutionaliseerde actoren. Typische voorbeelden hiervan zijn de discussies in chatrooms of de berichten die worden ingezonden naar nieuwsgroepen. De tweede vorm noemen we de institutionele communicatie, waarbij een institutionele gebruiker van het internet een éénrichtingsverkeer op gang brengt, ofwel met niet-institutionele actoren, ofwel met andere institutionele actoren. Het beschikbaar stellen van informatie op een website door bijvoorbeeld een overheidsinstelling of door een politieke partij kunnen gelden als voorbeeld van deze vorm van internetcommunicatie. De derde vorm ten slotte, is eerder een mengvorm, en we zullen het in dit verband dan ook hebben over de institutioneel-interactieve communicatie. Bij deze vorm gaat het initiatief terug uit van een institutionele actor, maar wordt tegelijk de mogelijkheid gecreëerd interactie mogelijk te maken met niet-geïnstitutionaliseerde gebruikers. Een typisch voorbeeld hiervan is dat een overheidsinstelling

op haar website aan het publiek de mogelijkheid biedt te reageren op de aangeboden informatie. Het grote onderscheid met de puur-interactieve communicatie is dat het initiatief en de praktische organisatie van deze vorm van communicatie blijft berusten bij de institutionele actor, terwijl in principe ook geen informatie-uitwisseling mogelijk is tussen de diverse niet-geïnstitutionaliseerde actoren. Om in ditzelfde voorbeeld te blijven : burger A weet over het algemeen niet hoe burger B gereageerd heeft op bepaalde informatie op een website van de overheid. In Figuur 1 worden deze drie vormen van communicatie op het internet schematisch voorgesteld.

Figuur 1 : Vormen van communicatie op het internet

Het onderscheid tussen deze drie vormen van communicatie heeft belangrijke implicaties voor de mogelijk democratiserende effecten van internet. De auteurs die verwachten dat internet zal leiden tot een verdere democratisering van de politieke handelings sfeer, gaan er van uit dat internet vooral zal gebruikt worden voor vormen van puur-interactieve communicatie en in mindere mate ook van institutioneel-interactieve communicatie. Op deze manier kan het net immers zorgen voor een grotere mobilisatie en participatie vanwege de bevolking, en kan tevens een nieuw kanaal aangeboord worden om de eisen en verzuchtingen van de bevolking op een meer systematische wijze over te brengen naar het politiek systeem. Van de institutionele communicatie wordt echter in veel mindere mate een democratiserend effect verwacht : het feit dat een institutionele actor informatie verspreidt via een website in plaats van via kranten, televisie of gedrukte formulieren kan in mindere mate beschouwd worden als een revolutionaire vernieuwing¹³. Omdat het eventuele democratiserend effect van internet zo sterk afhankelijk is van de aard van de communicatie waarvoor dit medium in de toekomst zal worden aangewend, zullen we in het verdere verloop van dit artikel dan ook een onderscheid tussen deze communicatiemodi blijven hanteren.

III. De puur-interactieve communicatie

De sterk toegenomen mogelijkheden tot onmiddellijke interactie vormen allicht het belangrijkste onderscheid tussen het internet en andere communicatiemiddelen¹⁴. Bovendien gaan de verdedigers van het internet er van uit dat juist deze interactieve toepassingen een belangrijke politieke en maatschappelijke betekenis hebben : 'On the Internet, interactivity is the norm. (...) Chat rooms and discussion boards on Web sites serve not only as a vent for opinions, but also as a virtual community'¹⁵. Het leek ons dan ook logisch onze speurtocht naar het politiek gebruik van het internet in Vlaanderen te beginnen bij deze puur-interactieve toepassingen, zoals de chatrooms en de nieuwsgroepen.

Zeker in de maanden voorafgaand aan de gemeenteraadsverkiezingen hebben zowel politieke partijen, commerciële internetproviders als kranten via hun websites diverse mogelijkheden tot chatsessies met kandidaten aangeboden, waaraan soms enkele tientallen internetgebruikers hebben deelgenomen¹⁶. De evaluatie van dit soort electorale chatsessies is echter eerder gemengd te noemen : niet alle deelnemers blijken even constructief mee te werken aan de dialoog, terwijl ook de aard van het medium een aantal hinderpalen oplevert. Zo had toenmalig premier Jean-Luc Dehaene ernstige twijfels na een chatsessie tijdens de verkiezingscampagne van 1999 : 'Ik heb een keer meegedaan aan een chatsessie die

¹³ SUNSTEIN, C., Republic.com. Princeton : Princeton University Press, 2001.

¹⁴ DREYFUS, H., On the Internet. London : Routledge, 2001.

¹⁵ MORRIS, o.c., 1999 : 104-105.

¹⁶ Cfr. bijvoorbeeld 'Oostende chat met Vandecasteele en Vande Lanotte', *De Standaard*, 24 september 2000. Tijdens de verkiezingscampagne van juni 1999 organiseerde *De Standaard* een chatsessie met toenmalig premier Jean-Luc Dehaene, waaraan 1.400 personen hebben deelgenomen, cfr. Johan Mortelmans, in *De Standaard*, 19 juni 1999.

door De Standaard was georganiseerd (...). Dat was nogal een eigenaardig gedoe, waar dat je niet echt de indruk had dat je met elkaar in dialoog was, omdat je dus opeenvolgende reacties had. Je moest daar vrij rap reageren om echt op iemand te reageren, en dan blijkt van tijd tot tijd, dat je na drie, vier dingen nog een reactie krijgt op drie, vier dingen ervoor. Dan wist je niet meer juist op wie de reactie was. Het is een vorm van discussie waar ik van moet toegeven dat ik het er nogal moeilijk mee had, wegens het ongeordend verloop¹⁷.

We stellen echter vast dat dergelijke chatsessies zeker geen routinematig karakter hebben gekregen : in de maanden na de verkiezingen hebben we, ondanks intensief speurwerk, zeer weinig voorbeelden teruggevonden van interactieve politieke internettoepassingen in België. Hoewel er een ruim aanbod van chatrooms blijkt te bestaan, zijn er nauwelijks voorbeelden van chatrooms die expliciet gewijd zijn aan maatschappelijke of politieke discussies. Een overzicht van de chatroom-mogelijkheden die worden aangeboden door grote internet-providers (Yahoo, Microsoft Network, Planet Internet, Skynet, Ad Valvas, ...) toont aan dat de nadruk er vooral ligt op algemene gezelligheid, popmuziek, jongerencultuur, films, relationele en erotische aspecten, en dergelijke. Politiek lijkt niet echt een grote aantrekkingskracht uit te oefenen op het chatroom-publiek. Zo stelden we vast dat op de website www.chat.to.be, die zich, al dan niet terecht, 'de grootste chatgemeenschap van België' noemt, over het algemeen zo'n 200 chatkamers worden aangeboden, waarvan echter geen enkele over een specifiek politiek thema handelt. We vinden daarentegen wel telkens meer dan vijf kamers terug over thema's als VT4-programma's, *dating*, jeugdcultuur, holebi-relaties en popmuziek. Ondanks het feit dat we, onder meer met behulp van zoekrobots, intensief hebben gezocht naar zowat alle mogelijke chatgelegenheden in België, kregen we niet de indruk dat politiek, of maatschappelijke problemen in het algemeen, een vaak voorkomend gespreksonderwerp zijn in deze chatrooms. De verwachting dat de toegenomen mogelijkheid tot interactieve communicatie via het net vooral zal gebruikt worden voor politieke doeleinden kan dan ook gezien worden als een continuering van de traditionele misvatting dat het volstaat meer technische of institutionele mogelijkheden voor politieke communicatie aan te bieden om er voor te zorgen dat de bevolking van de westerse democratieën ook op een meer intensieve wijze zal participeren aan het politieke debat¹⁸. Men kan zich overigens afvragen in hoeverre het chat-fenomeen, waaraan auteurs als D. Morris zo'n belangrijke democratiserende functie toeschrijven, zich niet expliciet richt tot een eerder lager opgeleid, en in elk geval jonger publiek. Het is in elk geval zo dat de massamedia die zich richten tot een publiek met een wat lagere maatschappelijke status (VTM, VT4, Radio Donna, Radio 2, ...) wel drukbezochte chatrooms uitbaten, terwijl de massamedia die zich richten tot een wat meer elitair publiek (De Standaard, Canvas, Radio Klara, ...) deze mogelijkheid ofwel niet

¹⁷ Geciteerd in TOCZAK, T., Het internet als campagne-instrument. Een exploratief onderzoek naar het gebruik van het Internet als campagne-instrument bij Vlaamse kandidaten voor de Senaat. Licentiaatsverh. Vrije Universiteit Brussel, 2000.

¹⁸ HOOGHE, M., The Rebuke of Thersites. Deliberative Democracy under Conditions of Inequality, *Acta Politica*, vol. 34, 1999(4), p. 287-301.

aanbieden, dan wel met een zeer beperkt succes. Ook uit een meer grootschalig internationaal onderzoek bleek dat diegenen die internet vooral gebruiken voor sociale doeleinden (chatten, *on line communities*, e.d.) in een factoranalyse duidelijk te onderscheiden zijn van diegenen die het internet vooral instrumenteel gebruiken voor het opzoeken van informatie. De *socialisers* blijken daarbij lager opgeleid dan de *instrumental users*¹⁹. Indien we hier te maken hebben met een systematisch patroon, dan krijgen we echter de paradoxale vaststelling dat de interactieve toepassingen van internet, waarvan men juist de grootste democratiserende effecten verwacht, in de praktijk vooral gebruikt zullen worden door die maatschappelijke strata waarvan men, op grond van de beschikbare achtergrondkenmerken, kan verwachten dat hun politieke belangstelling over het algemeen relatief laag zal zijn.

Bij de interactieve toepassingen dienen we ook de nieuwsgroepen te vermelden, waarbij echter enkel 'be.politics' systematisch aandacht besteedt aan Belgische politieke ontwikkelingen. Deze nieuwsgroep ontvangt gemiddeld ca. 40 berichten per dag, zij het van zeer uiteenlopende lengte, kwaliteit en relevantie. Zo goed als alle verstuurders van berichten doen een beroep op een pseudoniem, wat de kwaliteit van de dialoog niet echt ten goede komt. We stellen in elk geval vast dat de behandelde thema's een sterke mate van volatiliteit vertonen, en dat er niet echt sprake is van uitgesponnen gedachtewisselingen.

IV. Institutionele communicatie

Als we vervolgens de aandacht toespitsen op de institutionele communicatie door de Vlaamse politieke partijen, merken we dat alle in het Vlaams Parlement vertegenwoordigde partijen over een uitgebouwde website beschikken. Alle nationale mandatarissen hebben ook een internetadres via de server van hun parlement. Een groeiend aantal lokale partijafdelingen houdt er eveneens een webstek op na, terwijl een beperkt aantal parlementsleden experimenteert met een persoonlijke site. In het kader van dit exploratief onderzoek hebben we de officiële websites van de partijen geanalyseerd, zowel van alle in het parlement vertegenwoordigde (CVP, SP, VLD, VU, Agalev, Vlaams Blok, ID21), als van twee niet vertegenwoordigde partijen (Vivant en PvdA). Bij de analyse lieten we ons leiden door twee vragen :

1. versterkt het politiek gebruik van het internet de positie van de gevestigden of biedt het nieuwe kansen voor buitenstaanders ?
2. leidt het politiek gebruik van internet tot meer interactie tussen burger en politiek ?

¹⁹ GIBSON, R., HOWARD, P., WARD, S., Social Capital, Internet Connectedness and Political Participation : A Four-Country Study. Paper presented at the 18th World Congress of the International Political Science Association, Québec, 1-5 August 2000.

De vraag naar de verhouding tussen gevestigden en nieuwkomers vertrekt vanuit de hypothese dat het uitbouwen van een aanwezigheid op het internet relatief goedkoop kan gerealiseerd worden, wat zou moeten leiden tot een democratisering van de toegang tot de markt van de politieke communicatie²⁰. De tweede vraag sluit uiteraard nauw aan bij onze centrale onderzoeksvraag over de mate waarin de verspreiding van internet leidt tot een veralgemening van een meer egalitaire en interactieve politieke communicatiestijl.

Binnen het internationaal onderzoek naar partij-websites zien we een duidelijke tendens waarbij de eerder impressionistische beschrijvingen uit de beginfase van het onderzoek worden vervangen door meer systematische analyses. De meest ambitieuze poging dusver om te komen tot een duidelijke methodologie voor de beschrijving van politieke websites komt van het Britse onderzoeksduo Rachel Gibson en Stephen Ward²¹. Zij sommen een groot aantal indicatoren op, die ten dele worden opgevat als een dichotomie (aanwezig/niet aanwezig), ten dele als een kwantitatieve indicator. Vooral deze kwantitatieve indicatoren zijn echter bijzonder problematisch, zoals deze onderzoekers trouwens zelf toegeven²². Het fundamentele probleem is namelijk dat we nog niet beschikken over een uniforme meeteenheid: een 'internetpagina' zal over het algemeen de grootte hebben van één beeldscherm, maar op sommige websites gaat een pagina door over verschillende schermen, zodat een vergelijking wat dat betreft weinig zin heeft. Specifiek voor lokale verkiezingen wordt de vergelijking nog verder scheefgetrokken, omdat bij sommige partijen de lokale pagina's op de centrale server staan (wat zou resulteren in een hoge score als we de meetmethode van Gibson en Ward gebruiken), terwijl andere partijen op hun centrale website enkel een link voorzien naar de server van de lokale afdelingen (wat een lage score zou opleveren). Ook het tellen van het aantal woorden, zoals dat door Gibson en Ward wordt voorgesteld, overtuigt niet echt. Een partij als Agalev, bijvoorbeeld, heeft nu eenmaal een gedetailleerder en dus uitgebreider verkiezingsprogramma dan andere partijen. Als men de kwantitatieve methode van Gibson en Ward letterlijk volgt, zou dit tot de conclusie leiden dat Agalev intensiever gebruik maakt van internet dan andere partijen, wat o.i. een onterechte conclusie zou zijn. Omwille van al deze overwegingen hebben we afgezien van een kwantitatieve analyse, en hebben we ons beperkt tot een minder ambitieus en dichotomisch opgebouwd codeerschema van Pippa Norris (Harvard University). Norris wil met haar schema vooral comparatief onderzoek toelaten, en dit in tegenstelling tot de methode van Gibson en Ward, die weliswaar toelaat meer verfijnde informatie te achterhalen per partij-website, maar die omwille van haar omslachtig karakter in de praktijk voor ten hoogste één of twee partijen kan worden gebruikt. Het nadeel van de methode van Norris is dan weer dat ze slechts een dichotome meting toelaat, waardoor de meer precieze meting per partij niet aan bod komt.

²⁰ MORRIS, o.c., 1999, 125-130.

²¹ GIBSON, R., WARD, S., A Proposed Methodology for Studying the Function and Effectiveness of Party and Candidate Web Sites, *Social Science Computer Review*, vol. 18, 2000(3), p.301-319.

²² GIBSON, R., WARD, S., o.c., 2000, 313.

Norris inventariseerde de websites en klasseerde ze enerzijds in functie van hun informatiegehalte (steunend op 19 criteria), waarbij de nadruk ligt op de institutionele communicatie, en anderzijds hun communicatieve interactiviteit (13 criteria), waarin vooral gepeild wordt naar wat wij de institutioneel-interactieve communicatiemogelijkheden hebben genoemd. Wat het informatiegehalte betreft gaat het dan over de al dan niet aanwezigheid op de site van informatie over de partijgeschiedenis, het partijprogramma, de partijstructuren, de statuten en reglementen, over de kandidaten en verkozenen, de jongeren-, vrouwen- en vakbondsorganisaties; of er persberichten en speeches te vinden zijn, of er gegevens beschikbaar zijn omtrent verkiezingsresultaten, partijcongressen en evenementen. Voorts worden ook een aantal meer technische gegevens opgenomen : of er een website bestaat in het Engels en in een andere dan de eigen taal, of er externe links worden gelegd, of er aangegeven wordt wat nieuw is op de site en of er multimedia-toepassingen beschikbaar zijn. De communicatieve interactiviteit wordt bepaald op basis van de aanwezigheid van de mogelijkheid e-mails te sturen naar partijfunctionarissen, mandatarissen en de partijvoorzitter, of er informatie op de site staat over hoe kandidaten en of mandatarissen kunnen worden gecontacteerd, of men zich als lid kan aanmelden, of men zijn diensten kan aanbieden, of men zich kan abonneren op een elektronische nieuwsbrief. Ook hier worden een aantal technische aspecten in rekening gebracht : de aanwezigheid van een zoekfunctie, van de mogelijkheid om de webmaster te contacteren, of er een standaardformulier voorhanden is om berichten te verzenden naar de partij en of er een discussieserver aan de website is verbonden.

In Tabel 1 worden de resultaten van dit onderzoek voor de Vlaamse partijen samengevat. Een kruisje betekent dat de partijwebsite aan het desbetreffende criterium voldoet. De voorlaatste kolom bevat een totaalscore en geeft aan hoeveel van de negen onderzochte partijen deze vorm van informatie aanbieden. In de laatste kolom wordt, ter vergelijking, aangegeven hoeveel procent van de door Norris geïnventariseerde partijen positief scoorden voor dit item.

Tabel 1 : Gebruik van het internet door de Vlaamse politieke partijen (2000-2001)

	CVP	VU	SP	VLD	Agalev	Vl. Bl.	Vivant	PvdA	ID 21	score	Norris
partijgeschiedenis	X	X	X	X	X	X		X		7	78
partijprogramma	X	X	X	X	X	X	X	X		8	78
partijstructuur	X	X	X		X	X				5	63
partijstatuten	X	X		X						3	52
info kandidaten	X	X	X	X	X	X			X	7	60
jongerenorganisaties		X	X	X	X			X		5	31
vrouwenorganisaties		X	X					X		3	25
vakbondsorganisaties								X		1	20
partijorganisaties	X	X	X	X	X	X		X		7	32
persberichten	X	X	X	X	X	X	X	X	X	9	70
speeches	X	X	X	X		X	X	X	X	8	53
verkiezingsresultaten					X	X				2	45
partijcongressen		X		X					X	3	37
kalender		X		X	X	X	X	X	X	7	37
Engelse website	X	X				X	X	X		5	52
website andere taal	X	X				X	X	X		5	24
externe links	X	X	X	X	X	X	X	X	X	9	60
'wat is nieuw'									X	1	42
multimediatoepassing										0	31
TOTAAL INFORMATIE /19	11	15	10	11	10	12	07	12	07	10.6	
e-mailen partijfunctionaris	X	X	X	X	X	X	X		X	8	79
e-mailen mandatarissen	X	X	X	X	X	X	X		X	8	26
e-mailen partijvoorzitter	X		X	X	X		X		X	6	32
hoe kandidaten contacteren	X	X	X	X	X	X	X	X	X	9	50
lid maken	X	X	X	X	X	X	X			7	57
geld geven								X		1	15
dingen kopen	X	X	X			X		X		5	07
diensten aanbieden			X		X		X		X	4	28
abonneren e-nieuws	X	X	X	X	X	X	X	X	X	9	26
zoekfunctie	X		X	X	X					4	31
contacteren webmaster	X					X	X		X	4	57
berichtenformulier	X		X	X	X		X		X	6	50
discussie-server	X	X	X	X			X	X	X	7	26
TOTAAL COMMUNICATIE /13	11	07	11	09	09	07	10	05	09	8.7	
EINDTOTAAL /32	22	22	21	20	19	19	17	17	13	19.3	

De websites van de Vlaamse partijen behalen in het algemeen een vrij behoorlijke score voor wat het informatiegehalte of de institutionele communicatie betreft. De meeste websites voldoen zeker aan de eisen van de gemiddelde gebruiker : wie dat wil kan de essentiële informatie vinden. Zo goed als alle partijen bieden informatie over de persberichten van de partij, het partijprogramma, de toespraken van de voorzitter en de geschiedenis van de partij. Het is wel opvallend hoe de meer institutionele informatie over bijvoorbeeld partijstatuten en -congressen slechts karig aan bod komt in vergelijking met het internationaal gemiddelde uit de studie van Norris. De websites van de Vlaamse partijen zijn, in vergelijking met buitenlandse voorbeelden, eerder sober : geen enkele website is van de meer spectaculaire audiovisuele multimediatoepassingen voorzien : bij geen enkele partij vonden we geluids- of beeldtoepassingen. De door internetgebruikers vaak als storend ervaren 'toeters en bellen' zijn grotendeels afwezig, wat allicht ook kan verklaard worden door het feit dat op het ogenblik van de studie breedbandaansluitingen, die toelaten dergelijke toepassingen optimaal aan te wenden, nog relatief weinig verspreid waren in Vlaanderen. Twee van de nieuwere partijen (Vivant en ID21) scoren opmerkelijk lager in de totaalscore. Dat heeft grotendeels te maken met het ontbreken van, mogelijk voor deze partijen niet ter zake doende, informatie over de algehele partijorganisatie.

Internet is in principe een goedkoop medium. Iedereen kan, met een beetje technische vaardigheid, internetpagina's aanmaken. De kosten om een website op te zetten zijn marginaal vergeleken met die van de klassieke media als kranten, advertenties en folders. Onze pogingen om een precieze kostprijs van de internetaanwezigheid te achterhalen hadden echter weinig succes. De belangrijkste kostprijs voor een website zal normaliter bestaan uit het loon van de webmaster, maar over het algemeen wordt deze kost niet afzonderlijk gecalculeerd, ofwel omdat deze persoon ook nog andere ICT-verantwoordelijkheden heeft binnen de partij-organisatie, ofwel omdat men hiervoor een beroep kan doen op vrijwilligers. Als men abstractie maakt van deze personeelskost, kan de aanwezigheid op het internet zeer goedkoop gerealiseerd worden. Zo schat de webmaster van de PvdA de kosten van de server op niet meer dan 2000 frank per jaar. In die zin zou men kunnen argumenteren dat de gevestigde partijen op gelijke voet komen te staan met de buitenstaanders, wat zou kunnen leiden tot een meer open partijcompetitie, waarin ook kleine en nieuwe partijen gelijke kansen krijgen om het publiek te bereiken. Ook dit kan men beschouwen als een democratiserend effect van de verspreiding van het internet²³. Dit beeld dient echter enigszins genuanceerd te worden. Het is correct dat het voor kleine partijen als Vivant of de PvdA gemakkelijker wordt een zekere aanwezigheidsdrempel te overschrijden : dergelijke partijen die geen verkozenen hebben in het parlement komen over het algemeen niet aan bod in de massamedia, maar ze kunnen uiteraard wel aanwezig zijn op het internet, waardoor een groter aantal personen kennis kan nemen van hun standpunten. Eenmaal deze drempel overschreden blijft de concurrentiestrijd echter bijzonder ongelijk : grote en relatief rijke partijen kunnen een uitgebreide en attractieve website uitbouwen, die ook nog dagelijks wordt onderhouden. Voor

²³ NORRIS, P., o.c., 2001, 2.

kleine partijen die een beroep moeten doen op vrijwilligers, is dit onbegonnen werk : hun websites zijn veel minder ambitieus en zij zullen daardoor waarschijnlijk ook minder bezoekers aantrekken. De buitenstaanders worden met andere woorden wel in staat gesteld een zekere drempel te overschrijden, dit betekent nog niet dat ze op gelijke voet komen te staan met de traditionele partijen : die blijken systematisch over de best uitgebouwde en meest volledige websites te beschikken. Het is duidelijk dat de dagen van amateurisme en huisvlijt voorbij zijn : het net wordt professioneler en de toon wordt gezet door de commerciële sites, waardoor de verwachtingen van de gebruikers stijgen. Daardoor komen de verschillen tussen gevestigden en buitenstaanders toch weer bovendien. De aanmaak van websites wordt bijvoorbeeld in regel een zaak van professionele bureaus. Wie over meer financiële middelen beschikt krijgt hierdoor opnieuw een voorsprong. Zo trok de SP naar aanleiding van de recente gemeenteraadsverkiezingen 1,6 miljoen uit om de lokale SP-afdelingen op het net te zetten. Ook is mankracht nodig voor onderhoud : uit ons onderzoek bleek dat de websites van de partijen-met-verkozenen over het algemeen elke werkdag een update krijgen, wat niet het geval is bij een buitenparlementaire partij als de PvdA. ID21-senator Van Quickenborne schat dat de kosten voor het onderhouden en updaten van zijn website op professionele basis al gauw 25.000 frank per maand zouden bedragen; hij behelpt zich daarom voorlopig met een vrijwilliger. Agalev-kamerlid Peter Vanhoutte onderhoudt zijn website zelf en is daar één tot anderhalf uur per week mee bezig. Vanhoutte, die vroeger zelf in de informaticasector beroepsmatig actief was, schat dat optimaal een halve dag per week moet worden uitgetrokken voor onderhoud. De situatie van minister Frank Vandenbroucke, die over medewerkers beschikt die dagelijks gemiddeld één à twee uur aan de website kunnen besteden, is dan ook uitzonderlijk. Zijn webstek wordt terecht door gebruikers als één van de meest geslaagde beoordeeld. Dat geeft evenwel precies aan in welke richting de ontwikkeling gaat : voortaan zal het politiek gebruik van internet een zaak van professionelen en van beschikbare middelen zijn. De afstand tussen gevestigden en buitenstaanders zal er zeker niet kleiner op worden, zodat we, wat dit aspect betreft, vraagtekens kunnen plaatsen bij het vermeende democratiserende effect van de verspreiding van internet. Buitenparlementaire partijen krijgen dan misschien wel een toegangsticket voor het openbare debat, dit betekent niet dat ze dezelfde kansen krijgen als de grote traditionele partijen.

V. De institutioneel-interactieve communicatie

Als we vervolgens de aandacht richten op de institutioneel-interactieve communicatie (de 'communicatiefunctie' in het schema van Norris), zien we dat de Vlaamse politieke partijen hier duidelijk erg veel aandacht aan besteden. Een website is voor alle partijen meer dan enkel een uithangbord : politici zijn per mail bereikbaar en partijen onderhouden via elektronische nieuwsbrieven contact met de achterban. Op het eerste gezicht lijkt het nieuwe medium dan ook de interactie tussen burger en politicus ten goede te komen. Op basis van de gesprekken met de webmasters werd echter duidelijk dat al deze interactieve mogelijkheden dan wel worden aangeboden, maar dat er in de praktijk niet zo heel intensief gebruik van

wordt gemaakt. Bovendien manifesteert zich stilaan een flessenhalsprobleem, dat de efficiëntie en misschien ook de effectiviteit van de interactie hypothekeert. Een politicus als CVP-voorzitter Stefaan Declerck houdt er onderhand vier websites op na : zijn persoonlijke webstek, die van zijn partij, die van de stad Kortrijk en die van de Kamer²⁴. Het probleem is dat op elk van die vier adressen berichten binnenkomen, wat problemen stelt voor de verwerking van de binnengekomen informatie. De meeste politici hebben inmiddels ook de beperkingen van het medium ervaren. Wie ooit aan een chatsessie deelnam, concludeert – zoals Frank Vandenbroucke – dat de chatbox een uiterst oppervlakkig medium is, dat eigenlijk zelfs niet geschikt is om een discussie te voeren. Er wordt erg snel over en weer, maar vooral *naast* elkaar gepraat. Een discussieforum op de server laat in principe een grondiger gedachtenwisseling toe, omdat hier wordt gewerkt op basis van e-mails. In het onderhouden en in goede banen leiden van zo'n discussieforum kruipt evenwel veel energie om, zoals de webmaster van de PvdA het uitdrukte, 'de zeveraars van de site te gooien'. Dat is meteen het sleutelprobleem bij deze nieuwe vorm van interactie. Een handjevol gedrevenen – politieke extremisten of mensen die monomaan een bepaalde gedachte kwijt willen – is in het staat het medium te monopoliseren. Peter Vanhoutte merkt bovendien op dat er momenteel zoveel elektronische discussiefora zijn, dat hun effect als gevolg van de grote versnippering vrijwel nihil is. Agalev, dat nochtans alle vormen van directe democratie en interactie gunstig gezind is, koos er dan ook bewust voor om geen chatbox of discussieforum te installeren. Eerdere experimenten hadden, aldus de webmaster Piet Wollaert, aangetoond dat de respons over het algemeen lauw is en dat de inzendingen gemakkelijk evolueren naar scheldproza.

De ondervraagde politici schrijven het politiek gebruik van internet een grote toekomst toe, zij het als aanvulling, maar niet als alternatief voor de klassieke manier van campagne voeren. De respons tijdens de recente gemeenteraads-campagne wordt als positief ervaren. Alle partijen constateren, voor zover ze over deze gegevens beschikken, een gevoelige toename van het aantal bezoekers in de week voor de stembusgang²⁵. De Vivant-site trekt normaal 30 bezoekers per dag, maar tijdens de laatste week van de campagne liep dat op tot 100 à 200. Bij de PvdA ging men van 100 naar pieken van 900 gebruikers per dag. De CVP trekt normaal 200 bezoekers, tijdens de campagne werden dat er 1000 per dag²⁶. Bij de VU ging het van 100 naar 400. ID21 krijgt doordeweeks 70 bezoekers per dag, tijdens de campagne werden het er 115. Bij de VLD, ten slotte, ging het

²⁴ Stefaan Declerck heeft na het beëindigen van dit onderzoek ontslag genomen als Kamerlid.

²⁵ Ook hier slaagden we er niet in concrete cijfers te verzamelen, maar ook in de internationale literatuur stellen we vast dat onderzoekers hier nog nooit in zijn geslaagd. We kampen hier evenzeer met het probleem dat er geen uniforme meet-eenheid beschikbaar is. Sommigen baseren zich op het aantal *hits*, of opgevraagde pagina's (waarbij één bezoeker uiteraard tientallen pagina's kan opvragen), anderen registreren het aantal bezoekers (waarbij één persoon herhaaldelijk dezelfde site kan bezoeken) en nog anderen registreren het aantal verschillende bezoekers, zonder rekening te houden met gebruikers die diverse keren langskomen. Dit zorgt er voor dat, voor zover er al gegevens beschikbaar zijn, ze totaal onvergelijkbaar zijn.

²⁶ De webmaster van de CVP schat dat elk van de lokale CVP-sites tijdens de campagne hooguit een tiental bezoekers per dag tregent.

bezoekersaantal naar verluidt van 300 naar 3000 per dag. De overige partijen konden of wilden ons geen gegevens verstrekken over het aantal gebruikers van hun website. Het probleem is evenwel dat, zoals VLD-parlementslid André Denys het samenvat, je als partij 'geen zicht hebt op wie passeert'. In het beste geval kan men de plaats van herkomst van de bezoeker terugvinden, wat echter niet noodzakelijk als vitale informatie kan worden beschouwd. Over één ding is men het evenwel eens : het net is voor jongeren een vanzelfsprekend medium geworden. Wie zich tot de jonge kiezers – en dus de kiezers van de toekomst – wil richten, kan het zich niet langer veroorloven niet op het net aanwezig te zijn, zowel in als buiten de campagnetijd. Voor de kleinere partijen wordt die aanwezigheid ook om andere redenen als noodzakelijk ervaren : zij vinden immers veel moeilijker toegang tot de klassieke media. Voor het Vlaams Blok vormt internet zelfs een noodzakelijke vorm van correctie tegen wat genoemd wordt de 'desinformatie door de traditionele media'.

De Vlaamse politici verwachten duidelijk geen wonderen van internet, en dit ondanks het feit dat de geïnterviewde politici juist tot de meest actieve gebruikers van internet behoren. Er is zeker geen sprake van overschatting van het belang van de interactieve communicatiemogelijkheden van het medium. Piet Wollaert (Agalev) stelt zelfs dat hij wél overtuigd is van het nut van e-mail voor de politiek, maar niet van het politieke gebruik van internet als dusdanig. Zowel bij de VU als de VLD geeft men aan dat het voorlopig vooral het partijsecretariaat is dat de grootste baten van de nieuwe technologie ondervindt. Het dagelijkse administratieve werk wordt vereenvoudigd door het feit dat lidmaatschappen en vragen naar informatie via elektronische weg kunnen worden behandeld. Eén van de meer opmerkelijke neveneffecten van het veralgemeend gebruik van e-mail is dat de contacten tussen politici, over de partijgrenzen heen, een stuk informeler blijken te worden. Peter Vanhoutte merkt op dat in de Kamer, waar voorzitter H. De Croo een enthousiast e-mail-gebruiker is, op deze wijze nogal wat van de overgeërfde administratieve geplogenheden over boord worden gegooid. De vraag blijft evenwel of zulks ook de interactie tussen burger en politiek ten goede komt. Veralgemeend gebruik van e-mail kan immers net zo goed de bestaande, zowel formele als informele, interactiepatronen versterken. Zo'n vaart zal het evenwel op korte termijn niet lopen. De meeste politici, zo besluiten hun ondervraagde collega's, zijn alsnog weinig vertrouwd met het medium, ondergaan internetgebruik passief en hebben het te druk om zich bij te scholen. Veel van de persoonlijke sites die naar aanleiding van de gemeenteraadsverkiezingen werden opgestart, werden later nooit geactualiseerd en leiden sindsdien een slapend bestaan. Stefaan Declerck besluit dan ook dat 'je veel wrakken vindt op de elektronische snelweg'. Wat dit betreft wijken deze resultaten niet ingrijpend af van de conclusie uit eerder internationaal onderzoek : 'the most common conclusion drawn is that many parties lack a clear rationale for their online activities, other than maintaining an image of professionalism and being seen as up-to-date'²⁷. De pogingen van CVP-voorzitter Declerck om althans een deel van de discussie over de vernieuwing van zijn partij via het internet te laten verlopen, zijn allicht het enige voorbeeld van een

²⁷ GIBSON, R., WARD, S, o.c., 2000, 302.

systematisch en strategisch internetgebruik door een Vlaamse politieke partij, maar ook hier bleek de respons eerder matig te noemen.

Een laatste kwestie betreft opnieuw de vraag of het politiek gebruik van internet tot meer interactie tussen burger en politiek leidt. In theorie biedt het net de geïnteresseerde gebruiker de kans om zich beter en gericht te informeren over de verschillende politieke partijen. De gebruiker kan tussen de verschillende sites surfen en met betrekking tot specifieke thema's de programma's vergelijken. De Amerikaanse grondwetdeskundige Cass Sunstein argumenteert zelfs dat politieke partijen een link zouden moeten voorzien naar de website van andere politieke partijen, zodat de surfende kiezer kan kennismaken met een veelheid aan opinies²⁸. Uit ons onderzoek blijkt alvast dat de Vlaamse politieke partijen geen gebruik maken van deze mogelijkheid : enkel de Volksunie biedt een link aan naar de websites van andere politieke partijen. Andere partijen doen dat enkel naar ideologisch verwante partijen in andere landen of landsdelen.

VI. Internet in een kleine politieke ruimte

Deze inventarisatie van de aanwending van internet door de Belgische politieke partijen wijst in elk geval niet op revolutionaire wijzigingen in het communicatiepatroon tussen burgers en politieke elite. We komen in feite tot dezelfde conclusie als bij eerder, vergelijkbaar Nederlands onderzoek : politieke partijen gebruiken internet vooral als een bijkomend instrument in hun top-down informatiestroom, terwijl de interactieve mogelijkheden eventueel wel worden aangeboden, maar in de praktijk slechts matig gebruikt worden²⁹. De nadruk blijft dus liggen op de institutionele communicatie, zoals ook blijkt uit het feit dat letterlijk alle Vlaamse partijen op hun website uitvoerig plaats inruimen voor de persberichten die door het partijsecretariaat worden verspreid. De institutioneel-interactieve communicatie krijgt een veel beperktere plaats, terwijl we nauwelijks sporen hebben teruggevonden van effectieve puur-interactieve communicatie. Als we er van uit gaan dat juist deze meer interactieve toepassingen van internet de potentie in zich dragen een bijdrage te leveren tot de democratisering van het politiek gebeuren moeten we tot de conclusie komen dat we tot dusver weinig aanwijzingen vinden voor de stelling dat de veralgemening van het gebruik van internet zou leiden tot een verregaande democratisering van het politiek systeem. Ook in de internationale literatuur stellen we trouwens vast dat de initiële hooggespannen verwachtingen omtrent het democratiserend karakter van het internet nu sterk gematigd worden : ofwel gaat men er van uit dat het internet weinig uitgesproken effecten zal hebben³⁰, of zelfs zal leiden tot een verdere machtsconcentratie³¹.

²⁸ SUNSTEIN, *o.c.*, 2001, 59.

²⁹ VOERMAN & de GRAAF, *o.c.*, 1997, 263.

³⁰ SCHEUFELE, D., NISBET, M., Being a Citizen Online. New Opportunities and Dead Ends. Paper presented at the Annual Meeting of the American Political Science Association, San Francisco, 30 augustus- 2 september 2001.

³¹ DAHLGREN, P., The Public Sphere and the Net : Structure, Space, and Communication, pp. 33-55, in BENNETT, W.L., ENTMAN, R. (Eds.), *Mediated Politics*. Cambridge : Cambridge University Press, 2001.

Over het algemeen blijken de resultaten van deze inventarisatie ietwat bescheiden : de Belgische politieke partijen beschouwen internet nog niet als een van hun belangrijkste communicatiekanalen. Die vaststelling wordt trouwens bevestigd op basis van de interviews met de politici en met de webmasters van de politieke partijen : er wordt duidelijk geen prioriteit gegeven aan de communicatie via internet. Hoewel we er niet in slaagden de precieze kostprijs te achterhalen van de aanwezigheid op het internet, zal deze prijs, rekening houdende met de noodzaak van de aankoop van een krachtige server en de aanwezigheid van een geschoold personeelslid hooguit enkele miljoenen frank bedragen. Dit is slechts een gering percentage van de totale kostprijs van een verkiezingscampagne voor een grote partij, maar het blijft uiteraard wel een aanzienlijk bedrag voor een kleine of beginnende partij zonder vertegenwoordigers in het parlement (en dus ook zonder de parlementaire afdrachten en dotaties). Dit relatieve gebrek aan enthousiasme kan ten dele te maken hebben met het feit dat het hier om lokale verkiezingen ging, waarbij de toepassing van het internet minder voor de hand ligt. We stellen echter vast dat noch in de grote steden, noch in de post-electorale periode sinds oktober 2000 de politieke partijen opeens meer aandacht zijn gaan besteden aan de meer gesofistikeerde en interactieve internet-toepassingen.

Het feit dat de interactieve mogelijkheden van het internet in Vlaanderen slechts uitzonderlijk worden gebruikt voor politieke doeleinden, heeft dan ook waarschijnlijk een andere verklaringsgrond. Ten eerste weten we dat de internet-penetratiegraad in België duidelijk lager ligt dan in andere West-Europese landen. Volgens de laatste gegevens van de Belgische vereniging van internetproviders zijn er in België momenteel 1.266.820 actieve gebruikers van het medium³². Hoewel de gebruikte definitie in dit verband van land tot land verschilt, en de gegevens dus moeilijk vergelijkbaar zijn, kunnen we wel stellen dat het percentage actieve gebruikers in ons land lager ligt dan bijvoorbeeld in Scandinavië, Nederland of de Verenigde Staten. Het internetgebruik ligt in ons land dan echter weer hoger dan in landen als Italië of Frankrijk³³. Uit cijfers van de OESO blijkt echter dat niet zozeer het aantal gebruikers problematisch is in ons land : voor wat dat cijfer betreft bevindt België zich op het OESO-gemiddelde, samen met landen als Ierland en Spanje. België scoort echter vooral laag wat betreft het aantal aanbieders van informatie op het internet (zie Tabel 2). Daar bereiken we slechts de helft van het OESO-gemiddelde, met 40 aanbieders per 1.000 inwoners, terwijl bijvoorbeeld in de Verenigde Staten dit cijfer 234 bedraagt.

³² Actief wordt hier gebruikt in de betekenis van : een verbinding die de afgelopen zestig dagen ten minste één keer werd gebruikt. Voor deze gegevens zie, www.ispa.be.

³³ MYERS, W., DYKE, C., State of the Internet 2000. Washington, D.C. : United States Internet Council, 2000, p. 9 (<http://usic.wslogic.com/intro.html>).

Tabel 2 : Internetgebruik in de industrielanden

land	Aantal aanbieders/1000 inwoners (01.10.2000)	aantal gebruikers/100 inw. (01.01.2000)
Verenigde Staten	234.2	18.2
Finland	159.1	10.9
IJsland	130.8	17.7
Canada	127.2	20.2
Noorwegen	116.5	15.6
Zweden	106.3	23.0
Nieuw-Zeeland	92.6	14.0
Nederland	81.6	17.9
Australië	75.0	12.7
Denemarken	72.5	21.3
Zwitserland	63.5	12.6
Oostenrijk	57.6	6.0
Verenigd Koninkrijk	52.5	12.4
België	39.7	10.6
Italië	32.6	8.6
Japan	32.5	8.4
Duitsland	31.7	11.0
Ierland	31.1	10.8
Frankrijk	19.2	5.1
Spanje	15.7	9.2
Hongarije	15.4	1.1
Portugal	13.4	4.7
Griekenland	13.0	1.9
Tsjechië	12.9	1.9
Korea	10.8	23.2
Mexico	3.8	1.9
OESO	81.5	10.9

Bron : OECD, Communications Outlook 2001, Paris : OECD, 2001, pp. 110-111. Resp. aantal informatie-aanbieders (hosts) per 1000 inwoners op 1 oktober 2000 en aantal gebruikers/100 inwoners op 1 januari 2000. 'Host' wordt door de OECD omschreven als een geregistreerde domeinnaam met een daarbij horend IP adres.

Het feit dat internet in ons land in mindere mate verspreid is dan in andere landen, betekent echter dat het voor Belgische politieke partijen minder opportuun is om financieel te investeren in hun aanwezigheid op het internet dan dat dit bijvoorbeeld het geval is bij politieke partijen in de Verenigde Staten of Nederland. Deze achterstand vormt uiteraard geen blijvend kenmerk en we kunnen er van uitgaan dat de internetpenetratiegraad in ons land nog verder zal stijgen. Uit cijfers van de vereniging voor internetproviders blijkt trouwens dat het aantal actieve internetgebruikers op anderhalf jaar tijd met 84 procent is gestegen, van 687.066 in maart 2000 tot 1.266.820 op 30 september 2001³⁴. Als we deze trend extrapoleren naar de toekomst, lijkt het zeer aannemelijk dat ons land over enkele jaren de huidige achterstand zal hebben ingelopen, zeker indien we rekening houden met diverse beleidsinitiatieven van de regering-Verhofstadt, die juist bedoeld zijn om het internetgebruik in België verder te stimuleren.

Toch stuiten we hier ook op een meer fundamentele beperking. We kunnen er immers van uitgaan dat de veralgemening van internet zal leiden tot een nog grotere hegemonie van de wereldtalen en een verdergaande marginalisering van kleine taalgebieden³⁵. Het Nederlands bevindt zich dan nog in een relatief geprivilegieerde situatie : in de rangorde van de meest gebruikte talen op internet, bekleedt het Nederlands de 9de plaats met 2 procent van het gebruik, na het Engels (51 procent van alle internetverkeer in de wereld), het Japans, Duits, Spaans, Chinees, Frans, Koreaans en Italiaans³⁶. We kunnen er dan ook van uit gaan dat in nog kleinere taalgebieden dan het Nederlands, deze problematiek zich des te scherper stelt. Dit impliceert dat conclusies uit onderzoek naar de toepassing van internet in de Engelstalige wereld niet zomaar kunnen getransponeerd worden naar de situatie in het Nederlandstalig taalgebied. Daarbij moeten we nog een onderscheid maken tussen culturele en politieke toepassingen van het nieuwe medium. Voor wat de cultuur betreft kunnen we er, zeker voor een aantal thema's, van uitgaan dat we te maken hebben met één taalgebied met circa 20 miljoen gebruikers van het Nederlands. Een literaire website, bijvoorbeeld, zal zich zowel tot Vlaanderen als tot Nederland richten. Voor wat de politieke toepassingen betreft, spelen de landgrenzen echter wel een belangrijke rol : het lijkt weinig waarschijnlijk dat Nederlanders veel belangstelling zullen vertonen voor de informatie die wordt aangeboden door Vlaamse politieke partijen. Dit betekent dat de communicatie van de Vlaamse politieke partijen een maximaal bereik heeft van ongeveer zes miljoen Vlamingen.

³⁴ Cfr. www.ispa.be, 10ste marktstudie Internetgebruik in België. Vergelijkingen op langere termijn zijn moeilijk te maken : tot 1999 registreerde men enkel het aantal aansluitingen, maar na de introductie van het gratis abonnement door een aantal providers stelde men wel een spectaculaire toename vast van het aantal verbindingen, maar niet al deze verbindingen worden ook effectief gebruikt. Het is pas sinds 1999 dat de ISPA systematisch gegevens verzamelt over de actieve gebruikers.

³⁵ de SWAAN, A., *Political Sociology of the World Language System (2) : The Unequal Exchange of Texts, Language Problems and Language Planning*, vol. 22, 1998(2), p.109-128; SALVERDA, R., *De lokroep van het Engels*, *Ons Erfdeel*, vol. 44, 2001(1), p. 3-10.

³⁶ MYERS & DYKE, o.c., 2000, 2.

De elektronische communicatiestrategie van Vlaamse politieke actoren zal dus onvermijdelijk een ander karakter hebben dan bijvoorbeeld in de Angelsaksische wereld, waar men zich kan richten tot een publiek van enkele tientallen of zelfs honderden miljoenen potentiële lezers. Dit verschil heeft niet alleen graduele gevolgen, maar kan ook een invloed hebben op de structurele politieke impact van het nieuwe medium. Voor een aantal interactieve toepassingen is er duidelijk nood aan een kritische massa : een politieke chatroom zal bijvoorbeeld pas aantrekkelijk worden voor de gebruiker, indien er voldoende andere gebruikers aanwezig zijn om van deze interactieve mogelijkheid gebruik te maken. Het is niet evident dat deze kritische massa even gemakkelijk zal bereikt worden op het niveau van het Vlaams Gewest, als op het niveau van bijvoorbeeld de Verenigde Staten. Als we bijvoorbeeld kijken naar een internetprovider als Microsoft Network, die zich vooral op de Angelsaksische markt richt, dan zien we dat binnen de duizenden chatrooms die door dit bedrijf worden aangeboden, er slechts enkele zich specifiek op politieke thema's richten. Voor wat de Vlaamse context betreft, vinden we echter maximaal enkele honderden chatrooms terug, waarvan er zich geen enkele specifiek bezighoudt met politieke onderwerpen. Dit betekent dat we in de toekomst kunnen geconfronteerd worden met een situatie waarin het gebruik van internet belangrijker structurele verschillen vertoont, afhankelijk van de grootte van het taalgebied. Zo is een scenario denkbaar waarbij in een land als de Verenigde Staten wel de nodige kritische massa wordt bereikt om volop gebruik te maken van de interactieve communicatiemogelijkheden, zodat internet in een dergelijk groot taalgebied een democratiserende functie krijgt, terwijl in een kleiner gebied als het Vlaams Gewest die massa niet wordt bereikt, met als gevolg dat internet er vooral zal gebruikt worden voor institutionele communicatie, waardoor het medium als dusdanig er geen democratiserende functie uitoefent. Het gaat uiteraard slechts om een mogelijk scenario, maar we moeten er wel rekening mee houden dat de politieke gevolgen van internet sterk kunnen variëren naargelang de context waarin het medium wordt gebruikt. We stellen echter vast dat er tot dusver nauwelijks onderzoek bestaat naar het politiek gebruik van internet in kleinere politieke ruimtes als Vlaanderen, Portugal, Denemarken of Griekenland : het overgrote deel van het onderzoek spitst zich toe op de situatie in de Verenigde Staten of het Verenigd Koninkrijk. De resultaten van dergelijk onderzoek zijn echter niet automatisch van toepassing op de situatie op Vlaanderen, zodat er, wat dat betreft, duidelijk nood is aan onderzoek binnen de specifiek Vlaamse context.

Summary : The political usage of the Internet during the Belgian local elections of 8 October 2000

The proliferation of the use of Internet has led to speculations that the interactive possibilities offered by this technology will lead to a democratisation of political communication. It is argued that citizens will enjoy more opportunities to discuss politics with other citizens and to express their opinions toward the political system. In this case study, we examine the political use of internet at the time of the Belgian local elections of 8 October 2000. Building on the coding scheme developed by Pippa Norris, we distinguish

interactive and institutional communication through the Internet, in which we expect that interactive communication has a democratic potential, while the institutional communication shows a tendency to strengthen existing power relations. The data show that during this election campaign the Internet has been used mainly for institutional purposes, not for interactive applications. Therefore our conclusion is that, especially in small language areas, the democratic potential of Internet remains limited.